

PETR A. BÍLEK

Mikešova aféra a jiné případy

Kapitoly o zaneřáděném kulturním prostoru

Pistorius & Olšanská
Příbram 2011

Tato kniha byla redakčně a nakladatelsky připravena v rámci semináře nakladatelské praxe na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Na její vydání laskavě přispěla Nadace Český literární fond.

Text © Petr A. Bílek, 2011
Koláže © Miroslav Huptych, 2011
Typografie © Lubomír Šedivý, 2011

ISBN 978-80-87053-61-4

Na jaře roku 2007 mne oslovila redakce kulturního časopisu *A2* s nabídkou psát formou literárního zápisníku pravidelné glosy, které by se vyjadřovaly k tomu, co se „na kulturním poli“ právě děje. Přijal jsem tehdy tuto nabídku s odhodláním vyzkoušet si na chvíli vyprávěcí masku publicistovu. Časem jsem v tomto psaní míněném pro teď a tady našel jisté zalíbení, které k mému překvapení trvá již čtvrtým rokem. A tam, kde je zalíbení, dostavuje se časem i hrdopyšství. Proto mne pojala troufalá idea tyto časové glosy shromáždit. Ne proto, že bych věřil, že jejich obsah je nadčasový. Naopak právě a pouze pro jejich časovou příchuť: jako soubor dobových stop, které – chci doufat – vyjadřují a možná i reflektují určité rozměry kulturní každodennosti v éře, která skýtá dosti rysů, aby se současníkům jevila jako prapodivná.

Jak laskavý čtenář jistě snadno pochopí, spojníkem shromážděných glos je má setrvalá, možná až obsedantní představa důležitosti dobře udržovaného veřejného prostoru, a to především

v jeho kulturní a vzdělávací složce. Tento prostor se mi u nás v Česku zdá být v posledních letech průběžně víc a víc zaneřáděn haraburdím a svinstvím, které civilizovaný člověk do sdíleného prostoru nevnáší, a pokud už se to stát musí, pak je úzkostlivě po sobě uklízí. V našem „teď a tady“ si naopak na záplavu exkrementů zvykáme, učíme se je dovedně obcházet, ba zažíváme i potutelnou radost, když na výkal šlápne někdo jiný. Zaneřádný kulturní prostor se pak stává politickým manžerům kultury a vzdělání dobrou záminkou pro návrh všeobjímajícího řešení: privatizaci čehokoli z veřejného prostoru, co je schopno produkovat finanční zisk bez ohledu na to, co to – z veřejných peněz či ze symbolického kapitálu – stojí.

Protože jde o zápisníkové komentáře „ke dni“, dělal jsem pro knižní vydání pouze dílčí stylizační a jazykové úpravy, ale texty jsem nijak neaktualizoval, nedopisoval do nich nové „případy“ ani jejich původní znění neseškrtoval, byť jsem se třeba, jak ukázaly pozdější okolnosti, v diagnóze „případu“ poněkud mylil. Těm, kteří to potřebují, připomínám, že zápisník je diskursem psaní, a proto ne všechny vyjádřené „myšlenky“ či argumenty musejí nutně odpovídat tomu, co si psychofyzická bytost Petr Bílek, nar. 6. 4. 1962, po celý život myslí. Některé názory mi zůstaly v hlavě jen na chvíli, jiné jsem nevlastnil vůbec a jsou pouze součástí osvojené narativně argumentační masky, kterou jsem si při psaní dané glosy na čas nasadil. Dovoluji si totiž domnívat se, že není ani příliš důležité, co si kdo o čem právě myslí; důležitější se mi zdá být naslouchat, jak která argumentace zní a k čemu její rozvíjení vede.

Shromážděné glosy nechtěly být výzvou k angažovaným kolektivním postojům, k hledání řešení a cest k nápravě. I bez nich už máme myslím dost návodů, příruček a směrnic, které z osobnosti činí pohůnka, jemuž je třeba neustále říkat „hot“ a „čehý“. Tyto glosy jsou vyjádřením mé frustrace, našťvanosti a zloby,

jež se dostavují, když pozoruji, co se ve sféře naší soudobé kultury a vzdělanosti děje. Kromě jejich psaní si k úlevnému sebevyjádření ještě občas oblékám úbor pračlověka a v něm mlátím větví do stromů a vydávám neartikulované zvuky.

PAB

Hon na chobotnici: Prezident Klaus, myslivci a estetický objekt

Českým kulturním prostorem poslední dobou zavířily dvě zásadní události. Tvůrci večerníčkovského seriálu *Madla a Ďap* a s nimi potažmo i celá veřejnoprávní televize byli obviněni Českomoravskou mysliveckou jednotou ze znevážení mysliveckého obrazu i poslání a žádání o omluvu, odstranění „vadného“ dílu či stažení celého seriálu. Pár týdnů poté obvinil prezident republiky z fušerství architekta Kaplického, jehož „artefakt“ (= projekt nové Národní knihovny v Praze) se mu „zdá být nesmírně nepokorný, svévolný, až arogantní“. Co mají obě události společné? Představitelé zájmového spolku a vrcholný představitel státu vynášejí soudy o sférách či žánrech, jež jsou na hony vzdálené jejich vzdělání i profesi. Útok na zobrazení myslivce ve večerníčku vychází z diskursu, jemuž jsou bližší úvahy typu „jak perfektně vábit na srnčí vábničky“ a informace, že „norci na 2 km délky toku snížili početnost raků o prokázaných 54 000 ks“, a proto je třeba najít způsob, „jak je lovit např. s pomocí pastí“. Je to svět, který žije touhami po „zamezení rozšíření psíka mývalovitého“.¹ A útok na chobotnici pochází z diskursu, který je diskursem politickým od hlavy až k patě, a proto neváhá využívat insinuace („znalci naznačují, že toho pan Kaplický zas až tolik nepostavil“) a hloupé rétorické manipulace („už jsem se setkal i s jedním živým člověkem – s jednou paní architektkou v Hradci Králové – kterému se návrh líbí“). Proč to ti „znalci“ jenom naznačují? Znalec je přece znalcem proto, že zná a umí své poznání formulovat. A proč už nevyždímat rétorickou figuru až na doraz a místo jedné architektky z Hradce nemluvit o jednom bláznovi z Bohnic?

¹ Vše z <http://www.cmmj.cz/default.asp>, přístup 17. 5. 2007.

Co z toho plyne? Nic originálního, ale závěr je to pořád truchlivý: zatímco jiné civilizační oblasti (věda, ekonomika) jsou vnímány jako prostory pro specialisty, kultura a umění jsou oblastí, kde pocit nevzdělaného laika stačí, protože on to tak prostě cítí. Zkuste jen ekonomům říci: princip DPH je svévolný, až arogantní. Zkuste říci myslivcům, že člověk, není-li úchylný, nemá proč srnu vábit. Řešení se ale nabízí. Myslivečtí funkcionáři by měli být vpuštěni do veřejného prostoru debaty o reprezentaci myslivce ve večerníčku pouze tehdy, prokáží-li obeznamenost s Barthesovou statí Efekt reálného a s Baudrillardovým pojmem *simulacrum*. Obojí jim bude užitečné jak pro pochopení zvrácenosti vábničky, tak i pro porozumění rozdílu mezi narativní a mimetickou funkcí prvku ve vyprávění, kterýžto funguje i v provedení tak neinvenčním, jako je seriál *Madla a Ďap*. A pan prezident by se před dalším představením v roli strážce národních hodnot měl prokázat elementární četbou základní literatury architektonické, urbanistické a estetické. Kdyby totiž kdy četl třeba Jana Mukařovského (např. v nedávno vydaných souborech *Studie I a II*) – abychom dodrželi jeho volání po zakotvenosti v naší zemi – došel by jistě k poznání, že to, co se mu zdá být arogantní, není a nemůže být artefakt, ale estetický objekt. Pokud mezi pojmy nerozlišuje, měl by se vyslovovat s pokorou laika, který „to“ prostě tak nějak cítí.

Ale alespoň jedna pozitivní zpráva z toho vyplývá: zpráva o podivuhodné a dnes snad už i nečekané síle umění. Desetitisíce reálných českých myslivců (výlet na webové stránky jejich sdružení doporučuji všem našim literátům, lingvistům, sémiotikům, etnologům a dalším: obsese s titulaturou, krkolomný zápas s mateřským jazykem i nádherné pojmosloví je třeba zkoumat), které vidíme na vlastní oči, jak v potu tváře otcovsky pečují v lesích o vše živé, se bojí jednoho pětivteřinového obrazu, odvysílaného jedenkrát jedním médiem, a to pro věkovou

skupinu, již není mimetické čtení a chápání vůbec vlastní... A pan prezident se ke stavbě chobotnice přiváže „vlastním tělem“ (má tedy ještě tělo nevlastní, vypůjčené, projektivní?) jak protijaderní aktivisté u Temelína, již jsou mu jistě jinak zcela protivní... Jak dlouho tam přivázán setrvává? Bude zazděn do základů a jeho národovecké pojetí se tím ztělesní v duchu romantizující estetiky, pro niž je vlastní život největší básní? Přiváže se k chobotnici i ochranka, sbor poradců a hradní stráž? A přiváže se řetězem z pravé české oceli, anebo nějakým ocelovým šmejdem z EU?

Bohužel ale tato pozitivní zpráva není zprávou o síle umění. Je zprávou o nepochopení. O nepochopení toho, že ani o kultuře a umění se nemá mluvit bez vzdělání a odbornosti.

(A2, roč. 3, č. 22, 30. 5. 2007)

Útok na odbojáře?

Proč výraz nemůže být vyčerpávajícím popisem

Když jsem se minule pustil do našich myslivců, kteří – jak to vypadá z jejich reakce na obraz zlého myslivce ve večerníkovském seriálu *Madla a Ťap* – nemají promyšlenou problematiku vztahu aktuálního světa a jeho obrazu, měl jsem pocit, že téma je načas vyčerpáno. Z našich mediálních hrnců však pokličku zvedají a na sporák tečou další projevy, a tak cítím potřebu se k němu ještě vrátit.

Jde o záležitost obzvlášť nešťastnou a truchlivou. Český svaz bojovníků za svobodu oznámil, že zvažuje podání žaloby na Českou televizi v souvislosti s odvysílaným filmem *Operace Silver A*, který prý lživě zobrazil chování parašutistů připravujících atentát na Heydricha i jejich pomocníků. Když si po pádu komunismu v tomto svazu uvědomili, že za svobodu se dá a má bojovat i jinak než jen bojem proti fašismu, a svůj název změnili na ten současný, člověk by čekal, že s takovou firmou ve štítu budou bojovat za svobodu co nejširší, tj. i za svobodu tvůrčí, byť by se projevovala jako sebevětší blbost. Prostě už z principu „boje“ za svobodu. Namísto toho se jejich reakce na daný přihlouplý českotelevizní velkofilm jeví jako projev majitelů pravdy, kteří na tuto pravdu mají institucionální copyright.

Je smutné se v tom rýpat proto, že jde o lidi staré a zasloužilé. Nicméně mi to nedá. Co tedy tento spor vyjevuje? Především smutnou pravdu, že i osmnáct let po pádu komunismu se u nás televize vnímá jako nástroj, který nastavuje zrcadlo světu vezdejšímu a který by měl nabízet zkrácenou, reduktivní, ale přesně analogickou verzi tohoto světa. Jenže to literatura, umění, ale ani televize neumí a my to od nich chtít a očekávat nemůžeme. Událost v aktuálním světě, byť i krátká a „malá“, je vždy sítí složitě provázaných dění, která mají snad své centrum, ale od

něho jdou stále méně a méně zřetelnými kruhy dál a dál, časem i prostorem. George W. Bush u nás pobyl dvacet hodin, ale tato krátká událost se řetězí do časoprostorových příběhů radaru, víz, tradice vztahů atd. Nejde ji mediálně zobrazit celou, v její komplexnosti. Média tedy mají právo si vybírat pár projevů či trsů dění. A my můžeme a snad i máme ohrnovat nos nad tím, že deník, který sebe nazývá nejrozšířenějšími seriózními novinami, se zaměří hlavně na popis jídel, jež se při Bushově pražské návštěvě servírovala, a na výskyt hradního úředníka „Forejta Gumpa“ na většině fotografií. A snad i mohou mít pocit, že informují, že nabízejí to, co jejich čtenáře zajímá. I ze studií žurnalistiky v časech komunismu dobře vědí, že jsou pány situace a toto vysvětlovací žvanění mohou použít jako „důkaz“: čtenáře vždy zajímá to, co se jim servíruje, protože jak by je mohlo zajímat to, o čem nic netuší. I svět náš vezdejší nás zajímá v těch svých projevech, pro něž máme slovní vyjádření, usouvztažnění k projevům jiným a tak podobně.

Jakékoli zobrazení či slovní vyjádření je tedy redukcí. A tím se vracíme k debatě o kapitánu Bartošovi a jeho obrazu ve filmu *Operace Silver A*. Jeho poslední žijící spolupracovník má jistě právo říci, že Bartoš byl „tvrdý, spravedlivý, ale zároveň lidský“. Tím se ale přece spektrum možných popisů označovaných jmenným výrazem „kapitán Bartoš“ nevyčerpává. Lidskou bytost, ale i jakoukoli jinou entitu, nedokážeme vyjádřit vyčerpávajícím popisem, v němž bude obsažen celý komplex této entity. Vždy cosi zbude. Je logické, že pro Bartošova druha v boji jsou nejpodstatnější jeho charakterové kvality. Lékaře internistu by ale na kapitánu Bartošovi spíš než spravedlivost zajímala srdeční činnost či peristaltika střev těsně před akcí. Odbojáři obraz Bartoše ve filmu vnímali jako typ arogantního ožraly, který je na ženský. A tyto vlastnosti nejsou součástí jeho mentálního obrazu, který mají uložený v mysli. Tato rozdílnost zřetelně

upozorňuje na problém, kdy máme právo něco označit jako takové a takové. Kolikrát a kolik toho musí člověk vypít, aby byl označitelný jako „ožrala“? Jaké projevy musejí nastat, aby se o někom dalo říci, že „je na ženský“? Jazyk je jenom nepřesným, přibližným nástrojem dorozumívání. Rozumíme si díky tomu, že víceméně sdílíme denotační významy slov, která používáme. Ale jen víceméně: řeknu-li Alfa Centauri, bude mi rozuměno, protože součástí naší encyklopedie je povědomí o tom, že je to cosi ve vesmíru. Tím významová náplň pro většinu uživatelů tohoto výrazu končí a docela nám to stačí. Nicméně odborníkovi v souvislosti s tímto slovem naskočí významy mnohem širší a podrobnější, bez ohledu na to, co mám v hlavě já jako ten, kdo výraz vyslovil a použil. A v té přibližnosti a nutnosti dělat vstřícné kroky a snažit se rozumět je i krása komunikace. Kdyby byl jazyk perfektním nástrojem se zcela přesným sdělováním, asi by nás jeho užívání ani tolik nebavilo.

Operace Silver A je estrádovitě načínčaný film, v němž okolnosti atentátu na Heydricha slouží jen jako kulisy, aby se režisér a herci předvedli. Ale „skandál“ kolem něj vlastně svědčí o tom, že „nepravdivé“ zobrazení má silný účinek. Kdyby bylo „věrohodné“, jen by se kývalo: ano, přesně tak to bylo. Je-li takto výrazně zkeslené, nutí mnohem víc klást si otázku, co že to vlastně bylo za lidi a jak jejich rozhodnutím a činům rozumět.

Socha Josefa Jungmanna na jeho náměstí v Praze je nudná, protože nám říká: takovýhle on opravdu byl. Rónův Franz Kafka u Španělské synagogy je podnětný už jen tím, že zobrazená dvojice postav klade otázku, který z těch pánů to vlastně je.

(A2, roč. 3, č. 26, 27. 6. 2007)

O „skrytých“ motivech: Masová média a literatura

Lidové noviny přinesly 4. července na titulní stránce složky Byznys článek s titulkem „Manažeři, chodte do kina“. Informuje nás o nové nejmenované knize nejmenovaných čtyř italských manažerských konzultantů, která přináší objev: „Manažeři by měli méně číst knihy a více se dívat na filmy.“ Kniha prý doporučuje padesát dobrých filmů, jež „přehledně představují hlavní problémy, kterým musejí manažeři čelit“. A jak už to česká publicistika má v popisu práce, s objevem se zajde za místními „manažerskými konzultanty“, co že si o tom myslí. A jak už to místní mají ve zvyku, překvapení nejsou. Prý už to dávno vědí a dělají. Pouštějí manažerům nejen filmy, ale i známé seriály, konkrétně *Nemocnici na kraji města*. Prý to manažerům moc pomáhá, protože oni si jinak „myslí, že rozumějí zaměstnancům, ale zapomínají na jejich skryté motivy, o kterých by měli přemýšlet“.

Kdyby mi zlatá rybka nabídla splnit tři přání, asi bych jedno investoval do toho, abych takové školení viděl. To musí být úžasná interpretační laboratoř. Pustí se jim kousek dietlovštiny, pak se to zastaví a řekne: „Pokud jste sledovali opravdu pozorně a soustředěně, jistě jste postřehli, že Karel pije. Ano, zaměstnanci nám někdy pijí. Mají skryté motivy a vy o nich musíte přemýšlet.“

Jsa manažerem jen na půdě akademické, kde problémy personalistiky jistě nejsou tak palčivé jako v podnicích, v nichž jde o peníze, pozoruji víc argumentační strukturaci článku, než abych si jen v hlavě uložil základní ideu. A článek mne trápí, především ohledně těch skrytých motivů. Některé skryté motivy mi odhaluje hezky. Třeba odpudivý, ale dnes u nás tak frekventovaný novinářský zvyk něco říci a pak ještě jednou totéž

vložit do úst někomu jinému: „Manažerští konzultanti v Česku používají filmové ukázky na školeních manažerů běžně. Ukázky z filmů se využívají na školeních, během prezentací vlastností a dovedností,“ řekl LN konzultant společnosti PQDM Štěpán Nadrchal.“ Jaké jsou skryté motivy tohoto opakování? Říká se tím: „Podívejte, měl jsem pravdu, fakt to teď řekl“? Vytváří se tím dojem autenticity? Je opakování vedené úsilím, aby si čtenář toto sdělení opravdu zapamatoval, neboť opakování je matkou moudrosti? Anebo se jen prostě prodlužuje text? Ale hlavní skrytý motiv leží jinde: proč asi knihy – na rozdíl od filmů a seriálů – podle italských odborníků i domácích zprostředkovatele neposkytují materiál skrytých motivů, o kterých bychom měli přemýšlet? Ať nad článkem přemítám sebevíc, odpověď nenalézám. A přitom kdyby se toho konzultanti chopili, jistě by si cestu našli. Babička, dokonalý manažer firmy Staré bělidlo. Pan Vorel s pěnovkou jako příběh vytváření konkurenčního prostředí v období transformace. *Hordubal* jako poučení o nutnosti flexibilních přístupů. *Žert* jako tragédie spočívající v absenci správného sledování nabídky a poptávky. Laskavý čtenář by jistě mohl pokračovat...

Ale možná mi odpověď nabízejí u konkurence. *MF Dnes* ve svém magazínu z 28. června zas udělala něco pro kulturu. Přinesla „sedm nových povídek od sedmi předních spisovatelů“ na téma sedm smrtelných hříchů. Každý si prý hezky „vybral, co mu bylo nejbližší“, raduje se v editoriale vedoucí magazínu. Celý tento literární podnik dokonce svou prezentací zastínil rozhovor s hvězdným Jiřím Bartoškou. Nakonec ale literatura nad filmem nevyhrála. Většinu „povídek“, byť přátelsky krátkých, lze totiž dočíst jen s největším sebezapřením. Tři z pěti českých i oba zahraniční autoři (Fulghum, Proseová) totiž nejspíš přeslechli či nepochopili, že mají napsat povídku. A povídka je literární žánr, jakkoli jen vágně definovatelný. Měla by mít

alespoň jednu postavu, časoprostor a hlavně děj, v němž se situace postav/-y posouvá z bodu A do bodu B. „Přední“ spisovatelé nám místo toho nabídli užvaněná stylistická cvičení na téma co je napadne, když se řekne jistý smrtelný hřích. A tak z klání, kde jsme se o sedmi smrtelných hříších nedozvěděli nic víc, než že mají svá označení, vyšel vítězně Michal Viewegh, starý dobrý řemeslník mezi našimi literárními celebritami. Ne že by se jeho povídka dala číst několikrát a se setrvalou rozkoší z textu, ale to bychom už asi od našich masových médií chtěli příliš.

To, co naše dnešní masová média označují jako literaturu, bohužel vsutku žádné „skryté motivy“ nemá. Spisovatel nám „autenticky“ říká, co si o tom, na co byl tázán, myslí. Jenže koho to zajímá? Přes den jsme vystaveni tisícům sdělení toho, co si kdo o ledasčem myslí, politiky počínaje a celebritami či kumpány v hospodě konče. Síla spisovatelství bývala v tom, že se to říkalo zajímavě, výrazně, nově, problémově, konceptuálně. Ne v tom, že to říkají spisovatelé, byť jakkoli „přední“.

(A2, roč. 3, č. 34, 22. 8. 2007)

O tom, kým bych byl rád

Minule jsem zde nadával na cyklus povídek předních spisovatelů na téma sedmi smrtelných hříchů, jímž nám současné rozpoložení celebritní literatury na konci června prezentoval *Magazín MF Dnes*. Nezbyl mi ale už prostor pro jedno téma, jež tento masově mediální výlet do literatury nastolil: zarámování celého projektu. Editoři měli nejspíš – a otázkou je, zda až na základě znalosti toho, co spisovatelé dodali, nebo již předem, protože jde prostě o tu nezajímavou literaturu – pocit, že samy „povídkové“ texty nevystačí, že je potřeba je nějak ještě zvýraznit, podtrhnout. Je to pocit v médiích asi obecný: už za bolševika mívali režiséři Nedělní chvilky poezie dojem, že báseň i mistr, jenž se podvolil recitovat, potřebují umocnění: dozadu se dalo křoví (symbol „plodů“ poezie, asi), začalo se záběrem na malířskou kresbu, k tomu se pouštěla a tlumila vážná hudba. Dnes už je to jinačí: máme i celebrity vizuální sféry, o nichž veřejnost ví, že dělají umění, a přitom je jim rozumět. O Kristiánu Kodetovi si myslí, že je umělec, dokonce, zdá se, i náš pan prezident. O Janu Saudkovi a jeho bývalé milence a dnešní manažerce Sáře Saudkové si to možná myslí lidí nepočítaně. Proto také ona byla vybrána jako „kvalifikovaná“, aby sedm smrtelných hříchů nafotila a dodala verbálnímu snažení literátů i ten vizuální rozměr. V jejím portrétu nám *Magazín MF Dnes* říká, že ona sama si o sobě nemyslí, „že vytváří buhvíjaké umění, a taky nesnáší, když se jí ptáte na tvorbu“. Asi se tím říká: skromná je, ale umění tvoří; jinak by jí přece nedali na její plody osm stran a obálku navíc. A tady jsme u jádra pudla.

Před pár lety mi jedna americká kolegyně představila svého bratra, jenž s ní zavítal do Prahy. Když jsem se zeptal, co dělá, odpověděl, že je společenský aktivista. A přidal vysvětlení: peněz má dost, žije si na Manhattanu, a protože si nechce jen užívat,

angažuje se. Je, jak jsem tomu porozuměl, jakýmsi strůjcem intelektuálních nepokojů: když se mu zdá, že někde diskursivní činnosti soudobé společnosti už překročily únosnou míru, jde a činitele takových nepravostí „vyzývá“ (to je to nepřeložitelné anglické „challenge“), nepokoje v mašinérii moci a peněz podněcuje. No a právě takovým společenským aktivistou od té doby čas od času zatoužím být. Ne tím, koho reprezentují třeba naši zelení ekologové. Ti jsou vždy majiteli pravdy; vědí, jak se věci mají, protože jim to známá jejich bývalé ženy řekla, a oni nepochybují, byť druhý den ze sebe musejí veřejně udělat blbce, sypat si popel na hlavu a přiznávat, že to bylo jinak. Lidí s názorem, kteří „to“ prostě vědí, máme dost. I mezi komentátory ze všech tiskovin a internetových fór, jimž se podařilo vložit do povědomí, že účelem komentáře je říci co nejsuggestivněji svůj pevný názor, a ne provést výklad a interpretaci komentovaného problému.

Mít čas a energii (a peníze), chtěl bych být společenským aktivistou negativního typu. Co že bych dělal? Pár příkladů mám. Když zhruba před dvěma roky naše masová média nabídla zprávu, že Karel Gott vystavuje plátna, na něž sám nanasl barvy, a tyto vystavené objekty označila jako „ručně malované obrazy“, sedl bych a podal trestní oznámení z důvodu obecného ohrožení. Označit výrazem „obraz“ něco, na co věčný slavík nanasl barvy, je přece zpochybněním tisícileté tradice výtvarného umění. Použití pro tyto Gottem pocintané předměty pojmenování „obrazy“ je totéž jako vyvodit, že když Jan Železný vrhá oštěpem, usiluje o to, zabít diváka na opačné straně stadiónu. A po pár týdnech bych zas podal trestní oznámení kvůli šíření poplašné zprávy: promotéři koncertu věčného slavíka a blondaté zpívající reklamy na zázraky moderní kosmetické chirurgie totiž označili jejich společný koncert (myslím, že se měl konat v Moskvě, snad i Alexandrovci měli zatancovat, ale to už je celkem jedno)

za největší kulturní událost roku. Je-li taková trachtace označena jako největší kulturní událost roku, vystavuje se tím přece celá společnost depresivnímu tlaku, že kultura, ta duchovní pokladnice a opora lidstva, nemá už nám dát nic jiného než belcantový popík. Taková informace má přece potenciál dovést leckoho snad až k sebevraždě...

Jako společenský aktivista bych měl u nás dnes práce dost: rutinní hitmaker po smrti označený za významného hudebního skladatele; Ladislav Štáidl, Barbara Nesvadbová a Halina Pawlowská označovaní za spisovatele jen na základě toho, že píšou a vydávají knihy; výtvoři klanu Saudkových (s výjimkou Káji S., tomu všechna čest) označované za umělecké fotografie. Nejen obecné ohrožení a šíření poplašné zprávy, ale také ohrožování mravní výchovy mládeže, poškozování dobrého jména výrazů „kultura“, „literatura“, „výtvarné umění“ atd. Paragrafů by bylo a těm, kdo daná označení používají, by snad došlo, že si je nemohou brát do huby jen tak, jak se jim zlíbí, že tyto výrazy mají svoji významovou náplň, která brání, aby jimi bylo označováno cokoli (jakýsi významový copyright, je-li libo). Jen čas, peníze a energie nejsou.

(A2, roč. 3, č. 30, 25. 7. 2007)

Šmíra, fotbal a film

Každý žánr či oblast kultury v každé době potřebuje svoji šmíru. Moje dětství se asi o něco intenzivněji upínalo ke křehkým vztahům Křemílka a Vochomůrky, k rebelu bez příčiny Rumcajsovi, o něco později i k dokonale uzavřeným světům Julesa Vernea či k árijskému gentlemanství Old Shatterhandovu, protože v pozadí číhala nejen nasládlá paní Štěpánka a její papoušek Lori či robot Emil, ale hlavně strýček Jedlička. Báł jsem se jeho zakrkhání na povel, protože mi za něj bylo tak nějak... Dnes už to vím: trapně. Obdobně jinde a později: muziku dělal Vladimír Mišík a jeho ETC..., Michal Prokop, Vladimír Merta, Marsyas, poté Stromboli, Precedens, ale ve stejném žánru fungoval i František Janeček a jeho Kroky. Včetně Michala Davida. Dodnes mám v hlavě uložené ty usmoleně přiblblé výrazy, s nimiž v televizním záznamu předstírají, že radostně hrají na elektrické nástroje, kterým nicméně nevedou kabely do zásuvek. A přitom finančně i dopadem na šíři publika na tom byli nepoměrně lépe než ti, kdo skutečně tou muzikou chtěli něco vyjádřit.

A stejně tak jsme měli i šmíru literární. Z doby, kterou pamatují, nemyslím ani tak poníženého autora *Černých baronů*, který byl ochoten na zadání vymyslet před příjezdem akrobatů na ponících „povídka“ či „báseň“, kde všechna slova začínala na stejné písmeno. A ani ne básníka wernischovské generace, který psal své sbírky dle kalendáře, podle kulatého výročí února, května či října, které se zrovna blížilo. Pravou šmírou byli ti, kdo dokázali hrát na city cílového publika tak, že nabízeli jakoby vyjádření a vyřešení všech problémů, které toto publikum tíží: viz třeba Karel Štorkán či Stanislav Rudolf. Ve velkých nákladech distribuované destilované světy, poskládané tak, aby vtáhly do hry skutečné pocity svých čtenářů a ty poté oblepily kýčovitým moudrem vyrovnaného světa, který je naprosto v pořádku.

Šmírou nynější světové literatury není paní Rowlingová, která zručně odvyprávěla příběh o tisících stranách a z něho či k němu dělá velice chytrý byznys. Není jí ani Dan Brown, který zas tak moc vyprávět neumí, ale ví, jakými náměty vzbudit co nejkřiklavější reakce. Skutečnou šmírou soudobé literatury je Paulo Coelho. Šarlatán, který si je vědom lidských úzkostí a nejistot a nabízí na ně rady obleptané cukrkandlem vzájemného porozumění, respektu a jakési globální spirituality, poslepované z několika příruček několika náboženství. Coelho do naší doby snad přišel jako reinkarnace hrdiny románu Nathanaela Westa *Přítelkyně osamělých srdcí* (1933), který se živil tím, že v rádiu předčítal a komentoval úryvky z těch nejzoufalejších čtenářských dopisů. Upadl z toho však časem do depresí a smutně skončil. Coelho, jak patrně, do depresí neupadá, ani když každý z jeho nových textů svým přesládlým mudrlantstvím překoná nevkus toho předchozího. Spíš ho možná trápí, že Hollywood se z nějakých důvodů vyhýbá tomu, zfilmovat jeho romány. A proto se rozhodl jednat. Na svém blogu (ano, se čtenáři už nestačí komunikovat jen každoročním novým dílkem, je třeba dbát o jejich spiritualitu každodenně a s možností individuální reakce) nyní vyhlásil projekt kolektivního filmového zpracování díla posledního, *Čarodějky z Portobella*. Každý si má vybrat part jedné z patnácti vyprávějících postav, jež se setkají s hlavní hrdinkou, a ten natočit; totéž tvůrci filmové hudby. Je ovšem třeba spěchat, jen prvních dvě stě režisérů se smí zaregistrovat na každý part. Poté jakési „my“ vybere to nejlepší zpracování a takto se z patnácti nejlepších pokusů poskládá film. Co na tom, že – logicky a nevyhnutelně: tisíce režisérů si přece nebudou půjčovat jednu herečku – hlavní hrdinka bude v každém partu jiná? Coelho umí i toto vysvětlit: „Protože půjde o myriádu projektů, je mi jasné, že Athenou bude pokaždé jiná osoba (běloška, černoška, asiátka atd.). Tato pluralita je vítána, protože

postava Atheny je prchavá.² Pokud bude, vážení filmoví tvůrci, váš part vybrán jako ten nejlepší, „náš právník vám pošle kontrakt“ a vy dostanete 3 000 euro. Za vybranou muziku pak polovic. Zároveň se ale vzdáváte všech svých práv a „náš profesionál“ využije váš materiál. Coelho totiž v této výzvě hned dvakrát upozorňuje, že si ponechá veškerá autorská práva. Za to na oplátku slibuje, že „uděláme, co jen bude možné, abychom dostali výslednou verzi na filmové festivaly po celém světě a také prodali film distributorům (což ale může být velice obtížné)“. No to jistě. Za poskytnutý materiál se zaplatí tvůrcům 75 000 euro, což je investice, která se Coelhoovi jistě nevrátí. Bude nebožák putovat s DVD v kapse od distributora k distributorovi a nikdo ho nebude znát a film chtít...

Ale snad je nějaká šance. Coelhoa zná aspoň český fotbalový trenér Vítězslav Lavička. V rozhovoru asi před rokem se zmínil, že v Coelhoovi nachází rady pro trenérskou práci a že citáty z něj i vylepuje fotbalistům v kabině. A že Liberec pod Lavičkovou taktovkou panečku hrál. Mám z toho nicméně smíšené pocity. Rád kvituji, že i fotbalový trenér čte knihy. Chápu taky, že na fotbalisty nemůže apelovat citáty z Musilova *Muže bez vlastnosti*. Ale je mi líto, že když už se touto českou uličkou literatura ocitla v nadějně šanci dostat se na stadióny, musela začít i skončit právě tím Coelhoem. Přimlouvám se proto u nakladatelů, zda by trenéru Lavičkově neposlali občas něco ze své produkce. Trénuje nyní reprezentační jednadvacítku a myslím, že by bylo všestranně užitečné, kdyby příští prohry byly vysvětlovány tím, že kouč se rozhodl citovat z Urbana, zatímco vítězství by šlo na vrub vhodně zvoleného citátu z Jáchyma Topola.

(A2, roč. 3, č. 38, 19. 9. 2007)

² Viz <http://paulocoelhoblog.com/experimental-witch>, přístup 7. 9. 2007.

O knihách a elektronických textech

Jeden z nejzajímavějších a z oborového hlediska i nejprestižnějších literárních časopisů, *Aluze*, přešel letošním ročníkem od tištěné podoby fyzického „tlustého“ časopisu k podobě elektronické, internetové.³ Důvody jsou asi markantní: náklady na tisk, distribuci a knihkupeckou marži jsou neúnosně velké a z ekonomického hlediska nesmyslné v kulturním kontextu, v němž sebelepší náplň i provedení takového časopisu garantuje komunitu kupujících v řádu dvou či tří stovek věrných. Deset let existence *Aluze* logicky stačilo, aby si její redakce uvědomila, že tuto danost nezmění; z počtu prodaných výtisků lze vyvodit, že – z důvodů, jež zde nechci rozebírat – nečtou takovýto základní oborový časopis nejen učitelé literatury na středních školách, ale ani studenti a valná část vyučujících literárních oborů na školách vysokých (a že jich už panečku máme!).

Redakce *Aluze* nespíš při přípravách na přechod k novému distribučnímu médiu zvažovala celou škálu nabízejících se možností: od placeného přístupu, v němž by byla ke stažení elektronická verze identická s dosud tištěným provedením (jako je tomu u většiny odborných literárních časopisů v západním světě), až po průběžně proměnný, neustále aktualizovaný portál s možností diskuse, přepracování či rozšiřování zveřejněných materiálů. Z mého hlediska zvolila redakce *Aluze* nejlepší možnost: bezplatný přístup, založený na dobrém webovém rozhraní, které měla *Aluze* už za časů tištění, a v něm i nadále uceleně zveřejňovaná jednotlivá čísla časopisu v dosavadní frekvenci tři za rok.

Výhody přechodu od tisku k internetu jsou zřetelné: ušetřené náklady je možné věnovat na redakční práci, honoráře, autorská

³ Viz <http://www.aluze.cz>.

práva atd. Nevýhody také: u tištěné verze lze při sjednávání copyrightu pro překlad garantovat majiteli práv, kolik výtisků bude zveřejněno; při volném výskytu v hyperprostoru se leckterý synovec, jenž zdědil práva po literárněteoretické celebritě, bude bát, že článek si stáhnou a dál všem svým kolegům budou posílat desetitisíce českých nadšenců pro problematiku třeba paratextových rysů nebo prolepse. Univerzitní studenti budou muset místo výmluv, že v knihovně to bylo už půjčené, říkat, že jim zrovna včera odešel modem. Dobré je ale rozhodnutí dělat dál časopis formou čísel. Už sice nebude jeho významové směřování utvářet i váha, formát, vazba, vůně či smrad lepidla, ale zůstane tu i dál forma publikování textu ve společenství jiných textů, v textovém kontextu. Ať už takovou kompozici časopisu vnímáme jako redakční strategii, anebo jako souhru náhod, časopisecký formát je vždy zajímavý nejen tím, co tiskne, ale i tím, jak texty k sobě řadí, jaké kontexty jim vytváří. A to se v případě průběžného publikování izolovaných, byť jakkoli podstatných textů vytrácí. V této formě publikování se text stává solitérem, osamoceným hlasem volajícího na poušti: jako by místo básnických či povídkových sbírek existoval prostor jen pro zveřejňování jednotlivých čísel.

A právě v této souvislosti ještě odjinud, byť ze stejného soudku. Prezidentský kandidát profesor Václav Pačes, předseda Akademie věd ČR, se v jisté anketní sondě *MF Dnes* vyjádřil, že příliš neřeší krásu či lokaci Kaplického návrhu nové budovy Národní knihovny, protože si myslí, že celá idea takové velké knihovny je dnes již anachronismem a ve světě od velkých budov centrálních knihoven již ustoupili. Jakkoli se mi jinak činnost akademika Pačesa v čele AV ČR jeví jako velice prospěšná a sofistikovaná, zde, zdá se mi, šlápl vedle. Ano, v západním světě velké moderní komplexy knihoven už nestaví – protože je už mají ze 60.–90. let 20. století. Jistě, soudobé odborné myšlení

exaktní, společenskovední i humanitní se děje v globální elektronické síti: zaplatím, přistoupím, stáhnou, tisknu, čtu a sám píšu. Jenže elektronickému publikování často chybí to, co jsem se snažil vyjádřit v pasáži o *Aluzi*. Psaní není jen textací moudrých idejí, ale i jejich materializací. Knihovna není jen skladištěm textů, ale i pokusem současnosti vypořádat se prostorově, katalogizačně a jinak s minulostí. Lidstvo udělalo zkušenost, že kniha umístěná v dobré knihovně přetrvá věky. U soudobých médií tato zkušenost chybí: starší z laskavých čtenářů si možná vzpomenou, že i oni před dvanácti lety cosi uložili jen a pouze na tu tehdy běžnou velkou disketu s kartonovým papírem na povrchu. Dnes si mohou prohlížet objekt, ale ne texty skryté uvnitř. A navíc knihovna není jen dobře katalogizované skladiště knih. Po staletí to byl – a v civilizovaných zemích i dnes nadále je – také prostor setkávání lidí, prostor přirozeného bytí intelektuální komunity, pro niž je možnost setkání tváří v tvář či hrozba potkání jiného člena komunity nejen prostorem produkování nových idejí (dnes se tomu říká dialogičnost či mezioborovost), ale také imperativem zodpovědnosti. Svinstvo se hezky, rychle a bezpečně produkuje v anonymitě pracoven a příspěvků posílaných mejlem. Když ale vím, že někam pro ty knížky musím a že mě tam potkávají a poznávají i jiní, přece jen si možná rozmyslím, jestli mi to plagiátorství či neargumentovaný útok na někoho stojí za to. Novou budovu Národní knihovny prostě potřebujeme nejen pro dobrý přístup k textům minulosti, ale i proto, aby tam bylo možné jisté členy intelektuální elity polít pivem či dát jim pár facek.

(A2, roč. 3, č. 42, 17. 10. 2007)